

Esély az oktatás modernizációjára

– Kerekasztal-beszélgetés a Világbanki Szakképzési Projektről¹ –

A világbanki projekt olyan képzési modell kidolgozását és bevezetését tűzte ki célul, amely magas színvonalú általános műveltséget ad, s ezzel a szakképzésben részt vevők azonos esélyekkel indulhatnak a felsőfokú továbbtanulás felé, s e mellett széles szakmai alapképzést is nyújt, amely lehetővé teszi a konkrét pályaválasztás későbbi életkorra halasztását.

Résztevők: *Jekkel Antal*, a Nemzeti Szakképzési Intézet főigazgatója, *Kerékgyártó László*, a Művelődési és Köznevelési Minisztérium munkatársa, *Mayer József*, a Szabó Ervin Gimnázium igazgatója és *Szenes György*, a Bolyai János Műszaki Szakközépiskola igazgatója. A szerkesztőséget *Győri Anna* és *Schüttler Tamás* képviselte.

A kilencvenes évek elején jelentős fejlesztési lehetőséghez jutott a magyar szakképzés, s ezen keresztül a magyar közoktatás. A Világbank hitelt nyújtott a kormány számára a szakközépiskolai képzés modernizációs programjának beindítására. Ez a fejlesztési program Világbanki Szakképzési Projekt néven vonult be a köztudatba. Megindulása pillanatától a szakmai közvélemény fokozott érdeklődése, de ugyanakkor éles kritikája is kísért a projektet. Az abból kirekesztett, kimaradt intézménytípusok – az általános iskolák és a gimnáziumok – képviselői elsősorban információhiány okozta tévhitek miatt azt kifogásolták, hogy a közoktatás Világbank által finanszírozandó modernizációs programja miért nem az alapokkal, az általános iskola megújításával indul. Tévhitek éltek és élnek ma is a finanszírozás mértékéről is. Az ilyen és ehhez hasonló tévhitek eloszlátása érdekében hasznos lenne tisztázni, hogy mi is volt valójában a világbanki projekt alapvető célja.

Jekkel Antal: A Világbanki Szakképzési Projekt, valójában egy nagyobb fejlesztési program részeként indult. A Világbank Kelet-Európában az emberi erőforrások jobb kihasználását, fejlesztését tekintette céljának akkor, amikor hitelt ajánlott a térség kormányainak. A teljes projekt a kelet-európai országok piactudására való áttérését, pontosabban a munkaerő piactudásági viszonyokhoz történő adaptálását kívánta elősegíteni. Ebbe a nagy programba elsősorban azért került be a szakképzés fejlesztése, mert a Világbank által küldött szakértők számára világossá vált, hogy a hazai szakképzés intézményrendszerének, képzési tartalmának és infrastruktúrájának fejlesztése külső erőforrások igénybevétele nélkül nem lehetséges. A szakképzésen belül azért a szakközépiskola fejlesztésére kívánt koncentrálni a program, mert Európában és a világ más fejlett térségeiben is a szakképzésben erőteljes törekvés jelentkezett – s jelentkezik ma is – a magasabb kvalifikációt, magasabb színvonalú általános műveltséget és ezzel együtt szakmai alapképzést adó szakképzési intézménytípus dominanciájának növelése iránt. A szakértők fontosnak tartották olyan – a korábbi szakképzési

¹ A kerekasztal-beszélgetésre 1995. március 27-én került sor.

modellektől, például a technikusképzéstől eltérő – szakképzési modell kialakítását és elterjesztését, amely a képzés során egészen az érettségig részben az általános műveltség közvetítését, részben pedig a szakmai alapozást tekinti feladatának, s csak ezt követően biztosítja a szakmai specializációt.

Szenes György: A bevezetőben szó esett arról a kritikáról, hogy a modernizációs program miért nem a közoktatásban, azon belül is miért nem az általános iskola fejlesztésével kezdődött. A kérdésben benne rejlik egy félreértés. A Világbank ugyanis nem a közoktatás fejlesztését, hanem a piacgazdaságra való áttérés elősegítését tekintette céljának. Ebben a megközelítésben nem is kérdés, hogy miért a szakképzésre korlátozódik a program. A Világbank úgy vélte, hogy az általános képzésnek, a közoktatásnak a fejlesztése a kormány feladata. A fejlesztési programról folyó tárgyalásokon ez kezdetül fogva nyilvánvalóvá vált.

Kerégyártó László: Miután ez egy banki kölcsön volt, a bank meghatározta a kölcsön felhasználásának célját, ez határt szabott a lehetőségeinknek. A kapott összeg tehát nem támogatás, nem adomány, hanem olyan kölcsön, amit a kormánynak a költségvetésből vissza kell fizetnie. A hitel egyik feltételeként egyébként a dollárkölcsön összegével nagyjából azonos összegű fejlesztési keretet kellett a kormánynak biztosítania a projekt céljaira. Az összeg, jöllehet a korábbi ilyen jellegű fejlesztési lehetőségekben szereplő pénzekhez képest valóban jelentős volt, ám korántsem akkora, hogy ebből minden iskola fejlesztését vállalni lehetett volna. A szakképzési, pontosabban ifjúsági programhoz 36 millió dollárt adott hitelként a Világbank, ehhez 25 millió dollárnak megfelelő forintot tett hozzá saját forrásból a kormány. Le kellett tehát szűkíteni a programba bevonható iskolák körét, különben ugyanis elaprózódott volna a rendelkezésre álló keret. Amennyiben minden iskolának juttattunk volna pénzt, akkor gyakorlatilag sehova sem jutott volna annyi, amelyből értelmesen, hatékonyan lehet fejleszteni.

Milyen módon történt az iskolák kiválasztása? A pályázatok elbírálásánál milyen szempontokat helyezett előtérbe a programot koordináló bizottság?

Kerégyártó László: A Világbank a projekt leírásában előre meghatározta, hogy milyen feltételekkel kell rendelkeznie egy iskolának ahhoz, hogy egyáltalán bekerülhessen abba a körbe, amelyből majd kiválasztják a fejlesztendő iskolákat. Már az induláskor az átlagosnál jobb feltételekkel kellett bírnia, mivel itt nemcsak új oktatási programokat kellett megvalósítani, hanem számos egyéb célt is, például azt, hogy a tanártovábbképzés bázisai is legyenek, ehhez többek között szükség volt arra, hogy legyen az iskolában kollégium, de ugyanígy szükség volt arra, hogy legyenek jól felszerelt szaktantermek is.

Jekkel Antal: Az iskolákat fenntartó önkormányzatnak vállalnia kellett azt, hogy az iskola részére a program teljes időtartamára biztosítja a szükséges működési feltételeket, sőt nemcsak a programhoz, hanem a tanártovábbképzéshez is, illetve vállalja a fejlesztés egyéb feladataihoz szükséges többletköltség-igények egy részének fedezését. Feltétel volt az is, hogy az iskola tantestületének is vállalnia kellett a programban való részvételt. Ugyanis az iskolavezetés hiába döntötte volna el a programhoz való csatlakozást, itt a tanárok állásfoglalása is fontos volt, hiszen olyan feltételek teljesítését kellett vállalniuk, mint: részvétel a

különböző közismereti és szakmai tantárgy- és tantervfejlesztő csoportok munkájában, nyelvtanulási, részvétel hazai és külföldi intenzív tanártovábbképzésen. A kiválasztásnál még egyéb szempontok is szerepet játszottak, például törekedtünk arra, hogy az ország minden megyéjéből legyen benne legalább három szakközépiskola. Erre azért volt szükség, mert a projektbe bekerülő bázisiskoláknak vállalniuk kellett azt, hogy a képzési modellt átvevő – követő – iskolákat segítik, tanáraikat továbbképezik. Ezt a feltételt csak úgy lehetett teljesíteni, ha a bázisiskolák arányos területi eloszlásban helyezkednek el az országban. A Munkaügyi Minisztérium által kijelölt bizottság a kiválasztásnál az is mérlegelte, hogy a pályázatokban megjelölt szakmacsoport által biztosítható szakképzettség mennyire áll összhangban az adott megye, régió munkaerő-piaci igényeivel. A Nemzeti Szakképzési Intézetben működő szaktanácsadó csoport a döntés előtt megvizsgálta a pályázó iskolák feltételeit, azaz meglehetősen pontos információk álltak a döntéshozók rendelkezésére. A különböző szaktárcák képviselőiből álló bizottság végül hozzávetőlegesen 160 pályázó iskolából 61 iskolát választott ki a fejlesztési projektben való részvételre.

Szenes György: Az elmondott szempontokhoz még hozzátenném, hogy a bírálók előzetesen azt is megvizsgálták, mennyire volt az iskola innovatív. Úgy érzékeltem, hogy a bírálóbizottság meglehetősen sok szempontot mérlegelt, és végül pártatlanul döntött. Pályázóként magam is úgy látom, hogy a kiválasztott iskolák nagy örömmel fogadták a projektet, de igazán nem tudták, hogy pontosan mire vállalkoztak. Ez azzal magyarázható, hogy a pályázati kiírás nem volt egészen világos. Ez aztán a program indulásakor és a megvalósítás első évében problémákat okozott.

A szakmai képzési tartalom megújításán túl milyen egyéb fontos célokat tűzött ki a projekt?

Jekkel Antal: A projekt olyan képzési modell kidolgozását és bevezetését tűzte ki célul, amely magas színvonalú általános műveltséget ad, s ezzel a szakképzésben részt vevők azonos esélyekkel indulhatnak a felsőfokú továbbtanulás felé, s e mellett széles szakmai alapképzést is nyújt, amely lehetővé teszi a konkrét pályaválasztás későbbi életkorra halasztását, és egyben alkalmassá teszi az egyént arra, hogy életpályája során minél könnyebben, konfliktusmentesen legyen képes az esetleg többször is szükségessé váló pályakorrekcióra, szakma- és foglalkozásváltásra. Az általános műveltséget közvetítő képzési tartalomban szerepet kaptak a kommunikációval, az informatikával és a számítástechnika alkalmazásával kapcsolatos ismeretek, az idegen nyelvek. Ezekből a célokból következtek újabb célok, az új programokhoz, tantervekhez illeszkedő tankönyvek fejlesztése vált szükségessé, és ezeknek a megváltozott pedagógiai tartalmaknak az átadására felkészítő tanártovábbképzés is kellett. Nagyon fontos célként jelölték meg ugyanis a világbanki szakértők a magyar szakképzés pedagógiai kultúrájának modernizálását is.

A hazai pedagógus-közvéleményben, különösen a középiskolákban tanító pedagógusokban egyre inkább megfogalmazódik a kérdés: mikor kerülnek át – egyáltalán átkerülhetnek-e – a világbanki projektben kidolgozott új közismereti blokkok az

ügynevezett választható programok piacára. Egyáltalán vannak-e a projektnek olyan elemei, amelyeket az egész közoktatás át tudna venni, alkalmazni tudna?

Kerégyártó László: Induljunk ki abból, hogy számos olyan ismeretanyag, amely korábban csak a szakképzés része volt, mára az általános műveltség részévé vált. Elég utalnom az informatikára, a számítástechnika alkalmazására. Ezeket az ismereteket a világbanki projekt általános műveltséget közvetítő blokkjaiban meg kellett jelenítenünk. Ennek a célnak, törekvésnek a jegyében kidolgoztunk egy közismereti – azaz minden középiskolában alkalmazható – informatikaprogramot. Ehhez hasonlóan készül egy kommunikációs blokk, amely a kommunikációt nagyon szélesen értelmezi. A projektnek része egy társadalomismereti program, amely a polgári társadalom gyakorlatához szükséges ismereteket tartalmazza. A tradicionális polgári demokráciákban az ilyen jellegű ismereteket nyújtó, a társadalomban való eligazodáshoz szükséges képességeket fejlesztő műveltség-tartalom iskolai közvetítése régóta természetes, nálunk azonban ez még egészen új elem.

Milyen konkrét ismereteket tartalmaz a kommunikációs és a társadalomismereti program?

Mayer József: A szakértők alapkiindulása az volt, hogy a kommunikációt tanulni kell, illetve nemcsak magát a kommunikációt mint kifejezési eszközt, hanem a tömegkommunikáció használatát, a tömegkommunikációval, a médiákkal való élni tudást is, mivel ez a demokráciára nevelés egyik alapfeltétele. Egyébként a mostani NAT-változatban hasonló törekvés érzékelhető. A program véglegesítését és bevezetését is ez nehezíti, hogy nem dőlt el, hogy ez a program a társadalomismeret tantárgyban vagy a magyar nyelv és irodalom tárgyban kapjon-e helyet. Az igazi problémát azonban az jelenti, hogy ennek a kommunikációs programnak az oktatásához nem kellően felkészültek a tanárok. A társadalomismeretnek vannak gyakorlati jellegű elemei, de vannak a társadalom működésével kapcsolatos filozófiai, szociológiai, jogi tartalmi is. Hat modul készült el ebből a tárgyból, s az volt a fejlesztő csoport elképzelése, hogy választási lehetőséget biztosítson az iskolák számára. Mivel a hat modul több, mint amennyit ténylegesen meg lehet tanítani, az iskola nagy szabadságot élvez abban, hogy ebből a saját lehetőségei, tanárainak felkészültsége, a tanulók igényei alapján mit választ.

Kerégyártó László: Az általánosan képző tárgyak köre bővült, olyan természettudományos tárgyak jelentek meg, amelyeket eddig a legtöbb szakközépiskolában nem tanítottak. Ilyen például a biológia. Jelentősen nőtt a nyelvekre fordítandó óraszám is. Ez azért jelentett problémát, mert a közoktatási törvény drasztikusan korlátozta az óraszámokat. Ezért például volt olyan iskola, ahol emiatt csökkenteni kellett a fizika óraszámát. Amint *Mayer József* utalt rá, az új tartalmak megjelenése nem mindig problémamentes. Az iskola számára ugyanis mindenféle tananyag csakis egy tantárgyi struktúrában értelmezhető. A projekt indítása óta folyik arról a vita, hogyan lehet ezeket az új tartalmakat elhelyezni a tantárgystruktúrában. A vita alapkérdése az, hogy e tartalmak a meglévő tantárgystruktúrában is elhelyezhetők-e, vagy pedig ehhez új tantárgyakat kell létrehozni.

Mennyire orientáltak a tantárgystruktúra alakítását a különböző NAT-konceptiók?

Kerékgyártó László: Ha a mindig aktuális NAT-tervezethez igazítottuk volna a programokat, akkor az az iskolákban meglehetősen lehetetlen helyzetet eredményezett volna. A fejlesztőmunka során a világbanki alapdokumentumot, a fejlesztési koncepciót – amelyet egyébként a Világbankkal kötött szerződés rögzített – tekintetük kiindulási alapnak, s úgy gondoltuk – s gondoljuk ma is –, hogy a NAT-hoz akkor igazítjuk majd hozzá a projekt egészét, ha az már kötelező erejűvé válik. Ebben az összefüggésben nem érzem problémának azt, hogy a különböző ismeretblokkok tartalmáról, tantárgystruktúráján belüli elhelyezéséről viták vannak.

Szenes György: Valóban fontos kérdés az, hogy a projektben kidolgozott egész modell vagy annak egyes elemei átmennek-e a közoktatásba. 1991-ben 61 iskola nyert a pályázaton, egy második szakaszban aztán további 19 iskola kapott lehetőséget a programba való bekapcsolódásra, további 20 iskola csatlakozott az Európai Közösség PHARE programjának támogatásával. Anyagilag nem támogatott formában, tehát úgynevezett követő módon, azaz az iskolák szabad választása alapján, további 100 iskolában terjedt el a program. Tehát ma közel 200 iskola eszerint a program szerint működik.

Ezek azonban mind szakközépiskolák, az általánosan képző középiskolák pedagógusainak egy része arra vár, hogy mikor vehet át bizonyos modulokat, bizonyos tantárgyi programokat.

Kerékgyártó László: Úgy tűnik, hogy ez a program az iskolák egy jelentős része számára vonzó. A Művelődési és Köznevelési Minisztériumtól számos iskola – nemcsak szakközépiskolák, hanem különböző szerkezetben működő gimnáziumok is – kért tanterveket. Az iskolák zöme egyes tárgyak tanterveit igényli, de vannak iskolák, amelyek a teljes világbanki programot átvették. Miután a világbanki projektben kidolgozott tantervek elfogadott programnak számítanak, ezért másutt történő alkalmazásukhoz nem kell külön engedélyt kérni. Emiatt nem tudjuk pontosan megmondani, hogy milyen mértékben megy át a közoktatásba a projekt. Ezt csak a fenntartók tudják, hiszen ők engedélyezik a program átvételét. Személyes információk alapján tudom, hogy Fertődön indult egy osztrák-magyar közös középiskola, ahol az általános műveltséget közvetítő közismereti képzés a világbanki program szerint folyik, míg a szakmai képzés az osztrák Kézműves Akadémia által előírt program alapján történik. A program általánosabb elterjedése szempontjából fontos, hogy végül a NAT milyen szerepet szán a 11–12. osztályoknak. Reméljük, nem születik olyan döntés, amely teljesen figyelmen kívül hagyná azt a jelentős szakközépiskolás tömeget, amely a világbanki program szerint tanul.

Szenes György: Nem érzem azt, hogy a projekt lényege ellentétben állna azzal a NAT-koncepcióval és várható közoktatási törvénymódosítással, amely majd a parlament elé kerül. A világbanki modellben is 16 éves korig általános képzés zajlik, emellett legfeljebb orientációs képzés lehetséges, 18 éves korig csak szakmai alapozás történik 13 szakmacsoportban, tehát nincs szűk szakmai specializáció. Ez mutatja, hogy az alapvetően iskolai innovációra épülő fejlesztéseket végrehajtó tanárok mennyire előrelátóak voltak, amikor mintegy a NAT-ot megelőzve olyan koncepciót dolgoztak ki, amely szinkronban van a jelenlegi oktatáspolitikai elképzelésekkel.

Milyen mértékben épül helyi innovációkra a program?

Kérégyártó László: Ez esetben olyan helyi innovációkról van szó, amelyeket központi koordináció fog össze. Egy-egy fejlesztési téma esetében minden érdekelt iskolának, minden érdekelt pedagógusnak lehetnek ötletei, de végső soron a központi koordinációt megtestesítő szakmacsoportban együtt döntenek el, hogy ténylegesen mi valósuljon meg egy-egy program keretében, milyen legyen egy-egy közismereti vagy szakmai tárgy konkrét tanterve. A világbanki projektben megvalósuló helyi innováció ebben különbözik az eddigi, például a minisztériumi pályázati rendszerben támogatott iskolai innovációktól. Ezeket a fejlesztéseket ugyanis nem koordinálta senki, az iskolák kidolgozták a programot, és ha azt sikeresnek találták, a továbbiakban alkalmazták, esetleg továbbadták másoknak.

A projekt keretében milyen új pedagógiai kultúrával ismerkedhettek meg a pedagógusok?

Kérégyártó László: Amikor a világbanki szakértők átvilágították a magyar szakképzést, az volt a véleményük, hogy a magyar oktatás magas színvonalú, de – elsősorban akadémikus jellegű. A tanárok tanítási stílusa, az általuk alkalmazott módszerek azon tanulók számára megfelelőek, akik egyetemre, főiskolára készülnek. Annak a tanulói rétegnek azonban, amelyik a szolgáltató vagy a termelő szektorban gyakorlati szakemberként akar majd dolgozni, más jellegű tananyagra és más tanítási módszerekre van szüksége. A tanártoábbképzés egyik fő célja ennek a másfajta tanítási metodikának a kialakítása, a tanárok szemléletének az átférmálása volt. Bár nem csak ezen a téren látták szükségesnek a tanárok szemléletének, pedagógiai kultúrájának az átalakítását a szakértők. A világbanki program egyik nagy eredménye, hogy a projektbe bekerült iskolák pedagógusainak egy jelentős hányada részt vehetett tanulmányutakon, és a miénktől eltérő pedagógiai kultúrájú iskolákat, pedagógusokat figyelhetett meg. Ezeken a tanulmányutakon szinte mindig érzékelhető volt egy alapvető különbség a magyar és a nyugat-európai pedagógusok tanítási stílusában. Ott a tanár szerepe, a tanítási órán betöltött funkciója más mint nálunk, azaz ott sokkal nagyobb jelentősége van a tanulói aktivitásnak, míg nálunk még mindig túlzott frontális óravezetés és ezzel együtt a tanári aktivitás. Az óravezetésben megjelenő különbség mögött természetesen mélyebb szemléleti különbségek adódnak, amelyek taglalása meghaladja ennek a beszélgetésnek a kereteit. Annait azonban érdemes leszögezni, hogy a tanítás hatékonyságának javítása érdekében jelentős szemléleti váltásra van szükség, ami persze nem megy végbe egy továbbképzési ciklussal. A pedagógusok egy jelentős részét eljuttattuk az „aha”-élményig, a saját gyakorlatuk hibáinak, hiányosságainak felismeréséig, de a Nyugaton tapasztalt módszerek átvételéig még nem. Van tehát e téren bőven teendő. A világbanki kölcsön elfogása ellenére tehát mindenképp folytatni kell a tanárok módszertani felkészítését.

Nyugat-Európában igen gazdag nevelés-módszertani eszköztár áll a pedagógusok rendelkezésére. A világbanki projekt révén sor került-e ezeknek a módszereknek az átvételére, adaptálására?

Kérégyártó László: Az eredeti világbanki koncepcióban nem szó nevelés-metodikai fejlesztésről. Gondolom, úgy képzelték, hogy a kívánatos nevelési tartal-

mak közvetítése az egyes tantárgyakon keresztül történik majd. A közismereti tárgyakat fejlesztő munkacsoport tagjai azonban kezdeményezték egy önálló nevelési munkacsoport létrehozását, és a világbanki koordinátorokkal sikerült elfogadtatni ennek szükségességét. Nyugat-Európában egyébként ez a fajta direkt nevelőtevékenység meglehetősen ismeretlen. Néha még az oktatás és a nevelés fogalmát sem tudják külön-külön megnevezni, az education angolul mind a két fogalmat jelenti egyszerre. A projekt külföldi szakértőit talán azért sikerült meggyőzni, mert sikerült velük érzékeltetni a rendszerváltás utáni időszak légkörét, az ország erkölcsi állapotát, a fiatalok – és nem kevésbé a pedagógusok – elbizonytalanodását, a társadalom jövőképében, az egyéni életcélokban jelentkező bizonytalanságot, a nevelési kultúra hiányosságait. Mi magunk is úgy gondoltuk, hogy az ebből származó kihívásokra valamilyen módon választ kell adni. Ennek a feladatnak a megoldására jött létre a nevelési munkacsoport, amely egyrészt az iskolában folyó nevelés modernizálását, szemléleti átforgalmazását, másrészt az osztályfőnöki munkában alkalmazható módszerek kidolgozását tekintette céljának. A munkacsoport által készített modulfüzetek régi hiányt pótoltak, ugyanis közérthetően szóltak olyan témákról, mint a személyiségfejlesztés, az önismeret-fejlesztés, a tanulási technikák elsajátítása, az iskolai konfliktuskezelés, a társadalmi-gazdasági problémák elemzése, a pályaorientáció stb.

Mayer József: A nevelési munkacsoport tevékenységének azért volt jelentősége, mert az osztályfőnöki teendőkre igazán nem készítenek fel az egyetemeken, főiskolákon. Régebben különböző vázlatokat kaptak az osztályfőnökök, mintegy ezzel írták elő, hogy milyen osztályfőnöki órákat kell tartaniuk. A világbanki projektben kidolgozott modulokkal olyan segédletekhez jutnak az osztályfőnökök, amelyek a szaktárgyakban már megszoktak. Nem mintha a modulokban megírt problémákat nem tudta volna bárki hasonlóan végiggondolni, de valahogy erre eddig mégsem került sor. Ezek a füzetek valóban segédletek, másrészt alkalmasak arra, hogy a bennük leírtakat továbbgondolják a tanárok. Tehát ezeknek nem az az elsődleges célja, hogy a tanárok a füzeteket végigolvasva tartsanak belőlük adott számú osztályfőnöki órát, hanem az, hogy egy meghatározott irányba elinduljon a gondolkodásuk.

Szenes György: Úgy látom, hogy a pedagógusokban azért merült fel az igény, mert a régebben megfogalmazott nevelési célok, értékek elvesztették aktualitásukat, a helyükön űr támadt. Ezt kívánta kitölteni egyrészt a régi osztályfőnöki programok helyébe lépő modulsorozat, másrészt az életpályára történő felkészülést segítő pályaorientációs program. Ez utóbbi program a munkaerőpiac világában való eligazodást, a pályák ismeretét, a pályakorrekció lehetőségeinek megismertetését tekintette céljának. Ezek is olyan témák, amelyekre a pedagógusok többsége nem volt kellően felkészült. Épp ezért e témaköröket is érdeklődéssel fogadták a tanárok.

Van-e arra esély, hogy a nevelési modulok és a pályaorientációs programok – miután e témák nem kötődnek speciálisan a szakképzéshez – átkerüljenek az általános képzésbe?

Szenes György: A NAT vitára bocsátott változatában ezek a témák már megfogalmazódtak, ebben talán benne van a világbanki modell iskoláiban folyó gyakorlat hatása is.

A képzés tartalmának megújítása, hogyan hatott a tankönyv- és taneszközállományra, mennyire sikerült ezek megújítása?

Keréghyártó László: Sajnos nem a szándékaink szerinti mértékben, de ennek okai nem a világbanki projekten belül keresendők. Amíg nem volt világos, hogy a NAT hol fogja meghúzni az általánosan képző szakasznak a végét, addig nagyon nehéz volt a könyvkiadók üzleti feltételeinek megfelelő megoldást találni. A Világbank finanszírozná a tankönyvek fejlesztési költségeit, de a kiadók csak akkor vállalnák a gyártását és a megjelentetést, ha azok több éven át használhatók, nem veszítik el az aktualitásukat. Ebben a bizonytalansági helyzetben csak olyan tankönyveket pályáztunk, amelyek a NAT-tól függetlenül használhatók. A projekt keretében elkészült magyar nyelvtankönyv már megjelent, szeptemberre jelenik meg az irodalom. A politikai szempontból meglehetősen kényesnek számító történelemtankönyvre is kiadtuk már a megbízást. A természettudományok területén csak azokból a tantárgyakból fruttunk új tankönyveket, amelyekből nem volt megfelelő a tankönyvpiacra. Nyelvkönyvekre is azért nem adtunk megbízást, mert ezekből igen széles a választék. Matematikából sem volt szükség a programhoz illeszkedő új tankönyv íratására. Amennyiben az imént már említett oktatáspolitikai feltételek adottak lettek volna, bizonyosan létre lehetett volna hozni a világbanki modell teljes tankönyvválasztékát. Erről a mai napig sem mondtunk le. Úgy tűnik, hogy a mi fejlesztési elképzeléseink valamilyen módon egybeesnek a Világbank újabb elképzeléseivel, mert egyrészt egy újabb világbanki tankönyvfejlesztési projekt készül, másrészt a még rendelkezésre álló fejlesztési összegek egy részét is a megkezdett tankönyvfejlesztésre fordíthatjuk.

Mayer József: A közismereti tankönyvek megírásakor jelent meg igazán a pedagógusok innovációs törekvése, mivel a könyvek zömét középiskolai tanárok írták.

Jekkel Antal: A szakmai képzéshez szükséges tankönyvek megújítása terén lényegesen jobb a helyzet, mint a közismereti tankönyveknél. Egyrészt számos új tankönyvet sikerült megírni és kiadni, illetve sok esetben sikerült az európai szakképzésben használatos kitűnő modern könyveket lefordíttatni és adaptálni. A 13 szakmacsoportnak valójában alaptankönyvekre van csak szüksége és nem több százra vagy ezerre, mint akkor, amikor már 14 éves kortól elindult a specializáló képzés. A szakmai tankönyvszükséglet, majd az 5. és a 6. évfolyamban, a specializáló képzés során nő meg. Ekkor lesz szükség egy nagyon intenzív tankönyvfejlesztésre. A helyzetet némiképp könnyebbé teszi, hogy kialakulóban van egy modulszerű tankönyvrendszer, amely nem teszi feltétlenül szükségessé, hogy minden szakma esetében külön-külön, önálló tankönyvcsaládot kelljen írni.

Szenes György: A taneszközök megújítása más módon ment végbe, ugyanis az eszközök fejlesztése nem a projekt keretében történt, hanem négy különböző tendert írtak ki az iskolák technikai infrastruktúrájának fejlesztésére, a közismereti, az orientációs és a szakmai alapoó képzés eszközeinek kidolgozására és leszállítására. A tendereken hazai és külföldi cégek egyaránt pályázhattak. Fontos hangsúlyozni, hogy a jelentős fejlesztési összegek rendelkezésre állása ellenére sem volt arra mód, hogy az iskolák taneszközparkját teljesen kicseréljék. Ezért volt

fontos indulófeltétel, hogy a projektbe bekerülő iskolák rendelkezzenek bizonyos infrastruktúrával, számítástechnikai és taneszköz ellátottsággal.

Kerekgyártó László: Az iskolákba került eszközök egy jelentős része számítástechnikai eszköz, de ezeket nem csak és nem elsősorban a számítástechnika oktatásához kell az iskoláknak felhasználniuk. A közismereti tárgyakat fejlesztő szakembereknek éppen az volt a céljuk, hogy minden tárgyban legyen jelen a számítástechnika és az informatika. Ezért nemcsak számítástechnikai szaktantermekbe szántuk a számítógépeket, hanem demonstrációs céllal minden közismereti tárgy tantermébe is. Külön továbbképzési programokat is indítottunk azért, hogy az általános műveltséget közvetítő tanárok mindegyike megtanulja a számítógép saját tantárgyában lehetséges alkalmazását.

A beszélgetés eddigi menetéből egy sikertörténet bontakozik ki. Valóban ennyire felhőtlen a projekt eddigi működése? Vannak-e olyan negatív tapasztalatok, amelyek a hasonló nagy fejlesztési akciókban jó lenne elkerülni?

Jekkel Antal: A projekt alapkoncepciójának helyességét az idő igazolta. A projekt működése során felmerült problémák valójában arra vezethetők vissza, hogy az indításkor még meglehetősen alacsony szinten voltak kimunkálva a képzés dokumentumai. Azaz a problémák gyökere a lépésről lépésre haladó fejlesztő munkában keresendő. Két évvel ezelőtt úgy vettük fel a projekt iskoláiba a tanulókat, hogy még nem tudtuk megmondani a kimenetet. Hiszen menet közben készültek a tantervek, a képzési programok, azaz nem lehetett látni az egész képzési folyamatot az elejétől a végéig. Ez lehet hibája, de lehet erénye is egy programnak. Okozhat bizonyos zavarokat, de azért alapvetően nem érzem olyan nagy bajnak. Hiszen ez a bizonytalanság egyrészt álprobléma, a korábbi szakmai tapasztalatok alapján ugyanis egy patinás iskola a saját szakterületén azért nagyjából tudja, hogy mire kell felkészítenie, másrészt pedig ez a „bizonytalanság” teszi lehetővé a programok rugalmas alakítását.

Szenes György: A program működésében a *Jekkel Antal* által említett bizonytalanság mellett bizonyos döntések elodázását tartom negatívnak. Ez egyrészt azzal magyarázható, hogy Magyarországon korábban nem volt ilyen volumenű fejlesztési program, ezért a döntéshozók maguk is bizonytalanok voltak. Másrészt bizonyos döntések meghozatalában kétségtelenül nehézséget jelentett az oktatáspolitikai környezet rendezetlensége, elsősorban a NAT-tal kapcsolatos bizonytalanságok sorozata. Ezek mellett a tanácsadási céllal hozzánk küldött világbanki szakértők szerepét, tevékenységét éreztem problémának. Mind a közismereti, mind a szakmacsoportok fejlesztőmunkájához jelentős számban érkeztek világbanki szakértők, akik kétségtelenül jó szándékkal közelítettek a problémákhoz, de nem ismerték a magyar oktatás, a magyar szakképzés valóságos helyzetét, a tényleges problémákat. Hosszú időn keresztül a magyar szakemberek képezték ezeket a tekintélyes külföldieket annak érdekében, hogy megismertessék velük azt, hogy mi is van Magyarországon. Kicsit szarkasztikusan szólva ezek a szakértők azt hitték, hogy a bantu négekhez, a harmadik világ elmaradott térségébe jöttek, nem ismerték a mi tantárgyi rendszerünket, az oktatásban már elért eredményeinket. Egy kézen megszámlálható, hányan voltak, akik a magyar helyzet ismeretében rövid idő alatt érdemi tanácsot tudtak adni az iskolák igazgatóinak és

tanárainak. Ennek a problémának a kezelése, áthidalása rengeteg időbe és energiába került. Jó lenne, ha a következő ilyen jellegű programokban a magyar helyzetet ismerő szakértők segítenék a munkát.

Mayer József: A szakértők egy része saját felkészületlenségéből adódóan nem tudott hasznosítható megoldásokat kínálni a pedagógusoknak.

Kerekgyártó László: Belső feszültséget okozott, hogy a legaktívabban dolgozó tanárok a fejlesztésben való részvétel miatt az átlagnál jóval többet voltak távol az iskolától, így többet kellett őket helyettesíteni a modell kidolgozásában kevésbé aktív tanároknak. Nem oldódott meg igazán ezeknek a fejlesztő szakembereknek az iskolákon belüli kiváltása, mint ahogy a tanártovábbképzésekre kiküldött tanárok helyettesítése is gondokat okozott. Egyetértek *Szenes Györggyel* abban, hogy az oktatáspolitikai háttérből származó okok miatt bizonyos döntések meghozatalával késlekedtek a projekt irányítói. Egy ilyen jellegű projekt működéséhez szilárdabb oktatáspolitikai feltételrendszer kell, hiszen számos kérdésben elfogadott NAT-koncepció hiányában kellett volna – időnként kellett is – dönteni. A közismereti és a szakmai képzés arányaival kapcsolatban már 1993 elején döntési kényszer előtt álltunk, ám mégsem hoztunk döntést, mert óriási botrány keveredett volna abból, ha a mi döntéseink megelőzik a NAT koncepciójáról való döntést. A szakértők helyzetismeretével kapcsolatos problémák mellett, legalább ilyen feszültségeket okozott, hogy a program tervezői nem számoltak azzal, hogy a nyugat-európai országokba tanártovábbképzésre kiküldött magyar pedagógusok nem tudnak angolul. Emiatt minden csoportból elvettek egy-egy helyet a tolmácsok.

Hogyan fogadták a szülők a világbanki projektet, hatott-e a projektben való részvétel az iskolák beiskolázási lehetőségeinek alakulására?

Jekkel Antal: A projekt iskoláinak népszerűsége határozottan növekedett. Ez azt jelzi, hogy a piac sokféle értelemben hat a szakképzésre, egyáltalán az oktatásra. A kilencvenes évek elején nagyfokú bizonytalanság vette körül a szakképzési intézményeket, ugyanis az a gazdaság, amelynek korábban képeztek, válságba került. Bizonytalanná vált, hogy az innen kikerülő fiatalok egyáltalán kapnak-e állást. A világbanki modell megjelenésére nagyon gyorsan reagált a társadalom, ugyanis nagyon hamar felismerték a szülők, hogy noha ez a modell nem ad konkrét szakmát, de négy évig nyelvetek oktat, magas színvonalú általános műveltséget nyújt és az érettségi után sokféle továbbhaladási lehetőséget biztosít. Azaz felismerték, hogy a korábbi szakközépiskolához, például a technikus-képzéshez képest az itt szerzett ismereteket jobban fel lehet használni a munkaerő-piacon. Ebből következően hihetetlenül javult a jelentkező gyerekek „minősége”, voltak szakok, ahol 4,5 körül volt a jelentkezők tanulmányi átlaga. Ilyen jól tanuló gyerekeket ilyen tömegben évek óta nem láttak a szakközépiskolák. Mára némiképp változott azért a helyzet, mert az iskolafinálatti piacon megnőtt az ilyen jellegű, minőségi képzést kínáló intézmények száma. Egyre több iskola a világbanki modelttől függetlenül is próbál – az eredeti profiljától nagyon is eltérő – kereskedelmi, idegenforgalmi képzési irányokat indítani. Ebben bizonyosan szerepet játszik az is, hogy a világbanki iskolák egy része végrehajtott ilyen jellegű profilbővítést is és az is, hogy az iskolák egy része felismerte: létérdeke a piac

igényeihez való alkalmazkodás, a képzés minőségének gyors javítása. Ez sokszor nem is csak és nem elsősorban pénz kérdése, hanem annak függvénye, hogy a tantestület képes-e arra a fajta innovációra, amely a gyors profilbővítéshez vagy bizonyos esetekben a profilváltáshoz kell. A világbanki projekt azzal, hogy jelentős számú tanárt ismertetett meg a fejlett piacgazdaságok oktatási menedzsmentjével, a piaci igényekre történő reagálás technikáival, nagyban segítette a szakképzés egészének piacérzékenyebbé válását.

Hogyan folytatódik tovább a projekt, hiszen lassan kimerülnek azok az anyagi források, amelyek lehetővé tették a programok működését?

Jekkel Antal: Lassan úgy érzem, hogy nem szerencsés a program elnevezésében a „világbanki” jelző. Fontos hangsúlyozni, hogy ez a magyar kormány programja, amelynek indításához – amint erről már szó volt korábban – hitelt vett fel a Világbanktól. Azzal, hogy a képzés első négyéves ciklusa lezárul és elszámolunk a pénz elköltésével, semmiképpen sem lehet vége a programnak. Egyrészt a programot az 5. és 6. évfolyamban folytatni kell, hiszen a négyéves ciklus nem ad szakképzettséget. Ki kell alakítani a befejező változó időtartamú postsecondary ciklus tartalmát. Jelenleg persze kétséges, hogy ennek a szakasznak megvannak-e a hazai finanszírozási feltételei, lehet, hogy ismét külföldi forrásból kell ehhez hitelt felvenni. Ma még nem tudni, kap-e ehhez hitelt a kormány vagy nem. Az azonban biztos, hogy ezt a befejező szakaszt is finanszírozni kell valamilyen módon. Fontos hangsúlyozni, hogy az Európai Közösség PHARE programja a 61 világbanki hitelből finanszírozott iskola mellé 20 további iskola bekapcsolódására adott vissza nem térítendő támogatást. Az Európai Közösség illetékes szervezete vizsgálja, hogy milyen lehetőségei vannak a befejező szakasz PHARE programból történő támogatásának.

Szenes György: Reményeink szerint ez a program azért sem zárulhat le, mert a fejlesztési projekt eddigi szakaszában nem kis erőfeszítés árán létrejött szellemi produktumai teljes egészében átmennek a magyar szakképzésbe. Az elkészült tantervek, a megírt és ezután még megírandó tankönyvek egy szélesebb modernizációs program indítása esetén rendelkezésre állnak, nem kell előlről kezdeni ezek kidolgozását.

Kerégyártó László: Azt hiszem, ugyanez érvényes a közoktatás egészének modernizációjára. Szeretnénk, ha minél több, projekt keretekben kidolgozott tanterv alternatív programként hasznosulna a közoktatásban. Az összes tantervet bevisszük abba a központi adatbázisba, amelyből bármelyik iskola lehívhatja és szabadon bevezetheti a programokat. Ez azért is fontos, mert a különböző középiskolák a tanítandó általános műveltségi anyag szempontjából erőteljesen közelednek egymáshoz. A program keretében kidolgozott tantervekre már nem azt írjuk, hogy szakközépiskolában alkalmazható, hanem azt, hogy „alkalmazható a középiskolákban”. Ez is igazolja, hogy a világbanki fejlesztési program a magyar oktatási rendszer egészének nagy fejlesztési programja, olyan program, amelyik jól koordinált, a hazai viszonyokhoz képest jól finanszírozott, és reméljük, minden eddiginél sikeresebb.